
Notícies sobre les vidrieres gòtiques de l'absis de la seu

SÍLVIA CAÑELLAS

La brevetat del present article força a limitar-se a un petit resum d'allò que suposa l'imponent conjunt de les vidrieres gòtiques de l'absis de la Seu de Barcelona, que tindran el seu monogràfic en el proper número del *Corpus Vitrearum Medii Aevi*, dirigit pel Dr. Joan Ainaud.

Fins avui encara les dades publicades sobre les vidrieres de la Seu són ben escasses, i es limiten a minses anotacions fetes de passada per uns pocs historiadors, que es toparen amb algunes notícies d'arxiu que s'hi referien¹, o que es plantejaren la correspondència a una o altra època d'algun dels grans vitralls del deambulatori o de la façana².

Les vidrieres de la Seu foren estudiades a la meua tesi doctoral en una doble perspectiva: en base a la recerca documental i a l'observació directa de les obres. L'ajuda que em proporcionà l'Institut d'Estudis Catalans, integrada en el seu projecte per a la publicació del C.V.M.A., féu possible uns resultats més acurats.

---

¹ Les poques referències documentals publicades fins aquest moment daten ja del tercer decenni del segle XIX. Entre aquestes destaquen les realitzades per: PIFERRER, Pablo. *Recuerdos y bellezas de España. Principado de Cataluña*. Barcelona: Impremta de Joaquim Verdaguer, 1839 pàg. 59; CARRERAS I CANDI, Francesc. "Les obres de la Catedral de Barcelona". A: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*. 1913-14, vol VII, pàg. 512-515.; MADURELL I MARIMON, José María. "Pedro Nunyes y Enrique Fernandez, pintores de retablos". A: *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*. 1943-44, vol. I-3 pàg. 13-91, vol. II-1 pàg. 7-65, vol. II-2 pàg. 25-72, vol II-3 pàg. 11-62 i "El pintor Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidores y sus obras" 3 vols. A: *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*. 1949-52, vols. VII, VIII i X.; MAS I DOMENECH, Joseph. "Taula dels altars y capelles de la Seu de Barcelona". A: *Notes històriques del bisbat de Barcelona*. Barcelona: Establiment tipogràfic de Jaume Vives, vol 1, 1906; PUIG I PUIG, Sebastià. *Episcopologio de la Sede Barcinonense*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1919. (Biblioteca històrica, sèrie I vol. 1)

² TAMARO, Eduard. *Guía histórico-descriptiva de la Santa Iglesia Catedral Basílica de Barcelona*. Barcelona: Tipografía Católica, 1882, pàg. 44. AINAUD DE LASARTE, Joan; GUDIOL CUNILL, José; VERRIE, Frederic Pau. "La ciudad de Barcelona" 2 vols. A: *Catálogo monumental de España*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1947, pàg. 55. AINAUD DE LASARTE, Joan. "Cerámica y vidrio". A: *Ars Hispaniae*. Madrid: Plus Ultra, 1952, vol. X, pàg. 378-383. DALMASES, Núria de; JOSÉ PITARCH, Antoni. "L'Art Gòtic". A: *Història de l'Art Català*. Barcelona: Ed. 62, 1984, vol. III, pàg. 176, 179, 181, 182, 243 i 244.

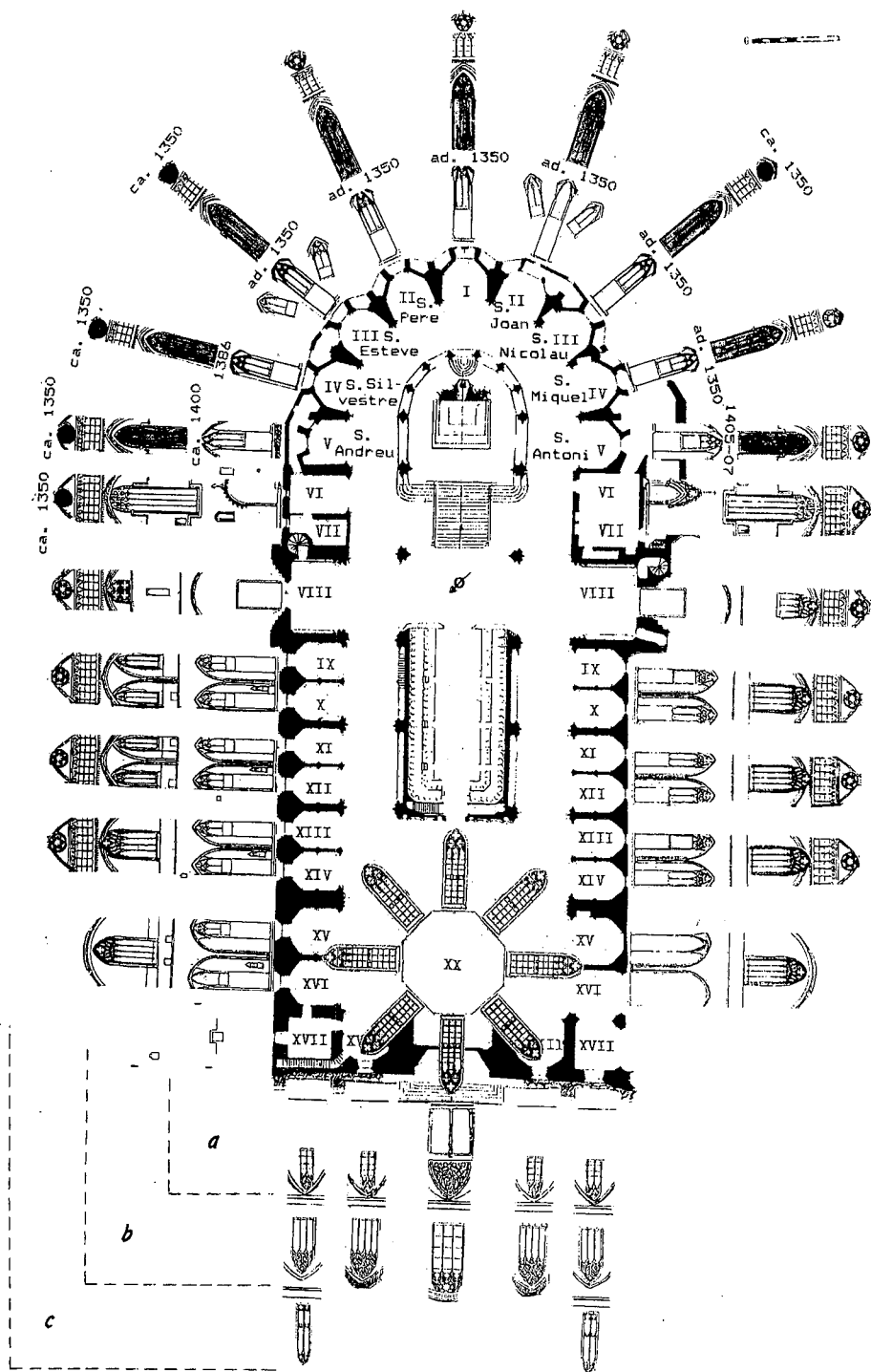

Fig. 1. Planta de l'absis de la catedral amb la situació de les vidrieres estudiades. Muntatge fet a partir de la planta de Josep O. Mestres i dels alçats de Josep O. Mestres i d'August Font (A.C.B.).

La principal problemàtica plantejada en el mètode de relació obra-document és, com sempre, la no estricta coincidència entre les restes documentals i les obres que ens han arribat. Per un costat, el moment que hauríem de considerar com de màxima activitat dels vitrallers a la Seu, als inicis de la seva construcció, i per consegüent el més ric en restes, és el més pobre en documents³. Per un altre costat, la majoria dels vitralls que esmenten els documents com a obres noves d'època gòtica, no han arribat fins avui⁴. Tenim, això si, restes clares d'algun d'aquests, com el de St. Antoni, mentre que d'altres, els documents no en fan cap referència (St. Andreu); i encara altres són esmentats, però no sabem qui en fou l'autor (St. Silvestre), car sovint les restes que ens han arribat no corresponen totalment a allò que caldria esperar segons la datació documental⁵.

Vidrieres de la Seu Romànica

Les primeres restes documentals que parlen sobre les vidrieres de la Catedral de Barcelona, daten del 5 de juny de l'any 1072. Es tracta, doncs, de les vidrieres de la Seu Romànica, de les quals no ens n'ha arribat cap resta en vidre⁶.

Vidrieres centrals del deambulatori

La documentació següent és ja de 1380⁷. Entre aquestes dues dates es realitzaren a la Seu les vidrieres més antigues que es conserven a l'edifici: les vidrieres centrals del deambulatori, construcció que no queda registrada a la documentació de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona i que sembla impulsada, com tota la capçalera, pel bisbe Pons de Gualba.

Les primeres vidrieres de la girola de la Seu gòtica, conformen un conjunt de sis obres que se situen damunt les capelles radials. La seva temàtica correspon amb la que reben les capelles sota seu en el moment de la seva construcció, adscripcions que, en general, ja existien a la Seu Romànica⁸.

³ La deficient conservació dels documents anteriors a 1380 de l'Arxiu Capitular de Barcelona, la no fixació del Llibre de l'Obra, el mal estat i la fragmentació soferta pels escrits notariais... ha imposibilitat la localització d'anotacions d'aquesta època.

⁴ És el cas, entre altres, del vitrall dels "Quatre Doctors", possible obra de Maraia, que surt esmentat sovint en restauracions posteriors, o el del "Baptisme de Jesucrist", conegut des d'antic (CARRE-RAS, pàg. 513). De ben pocs coneixem el motiu de la seva destrucció, i només a través de l'estudi de la documentació de l'Arxiu Capitular de Barcelona podem dir que sembla que els dos esmentats caigueren en el setge de 1717, i que, dels rodons, molts es referen després d'un atemptat directe sofert l'any 1684 (A.C.B. Llibre de l'Obra 1683-85, fol. 35 r., 80 v. i 81 r.: 29-III i 10-V-1684).

⁵ És el cas de les rosasses N i S VIII. Obres documentades de Terri de Metz de l'any 1463 (Arxiu Capitular de Barcelona, Llibre de l'Obra 1461-63: fol. 150 v.). Les restes que hi ha avui no corresponen a l'època de la seva realització, sinó a les reparacions que van fer-s'hi en èpoques posteriors. La intervenció documentalment més important data de 1716 i fou realitzada per Josep Ravella, el qual podem suposar que va refer-la quasi completament.

⁶ A.C.B. Libri Antiquitatum II, fol. 10 r., n° 31.

⁷ A.C.B. Llibre de l'Obra 1379-81, fol 62 r.: 17-XI-1380.

⁸ Al centre l'adscripció general de l'església, la Sta. Creu i Sta. Eulàlia; entorn d'aquesta, a la dreta, St. Pere (iniciador de l'església segons la tradició cristiana) i St. Joan a l'esquerra (que a la capella és el Baptista i al vitrall l'Evangelist); al costat d'aquests, St. Nicolau i St. Esteve (Sants i màrtirs dels primers anys del cristianisme); segueixen St. Miquel arcàngel que venç el dimoni i St. Silvestre (aquest últim datat el 1386), i sant Andreu i St. Antoni, que veurem més endavant, són els darrers. Així la representació existent als vitralls del deambulatori coincideix amb l'adscripció general de les capelles de l'absis, que en molts casos, ja existien a la Seu Romànica (MAS, Josep. pàg. 5-8).

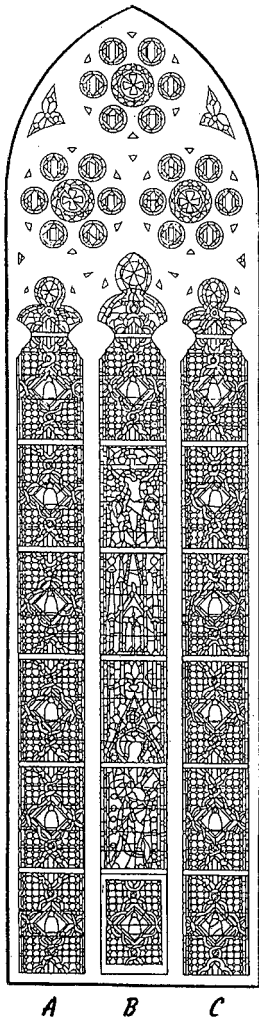

Fig. 2. Vidriera de la Sta. Creu i de Sta. Eulàlia, ca. 1350. Catedral de Barcelona 920 x 220 cm. (Dibuix dels ploms).

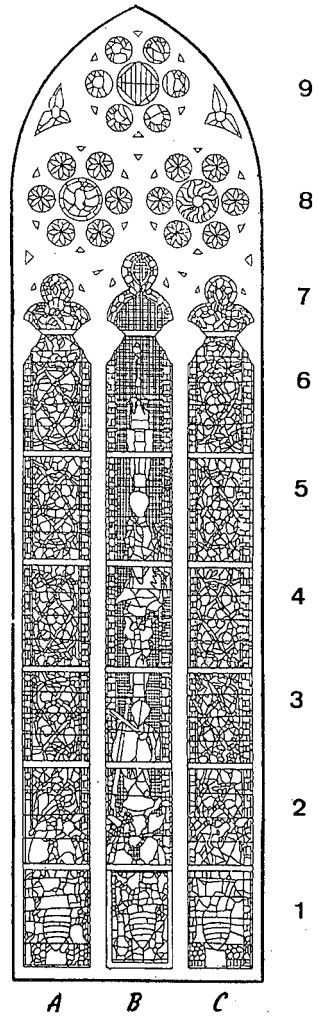

Fig. 3. Vidriera de St. Pere, ca. 1350. Catedral de Barcelona 920 x 220 cm. (Dibuix dels ploms).

Cal destacar el fet que aquests vitralls s'aparellen, en la decoració, dos a dos, front per front, des de l'eix de simetria que suposa el vitrall de Sta. Eulàlia. Els escuts remarquen encara més aquesta simetria: la vidriera central porta l'escut del bisbe Pons de Gualba amb el del casal de Barcelona, que apareix sol als vitralls següents de cada costat (St. Pere al nord i St. Joan al sud), honorant el rei, el qual possiblement en fou el donant. Els dos que segueixen (St. Esteve al nord i sant Climent al sud) mostren repetit l'escut de la ciutat. Al vitrall de St. Miquel (S IV b), no apareixen escuts i al seu lloc hi ha caps d'àngel⁹.

⁹ L'escut de la vidriera central (de gules amb un mont floronat d'or) és el mateix que apareix al sepulcre del bisbe Pons de Gualba a la capella del Patrocini (S III). A les vidrieres de St. Joan i de St. Pere els escuts són acompanyats per papagais. Aquest fet fou comentat per BASSEGODA NONELL, Joan "La Catedral saca lustre a sus vidrieras". A: *Magazine de La Vanguardia* 14-VII-1991.

El conjunt és d'un acusat cromatisme i la grisalla és utilitzada en gran quantitat. Els vidres, generalment de ciba, són de gruix molt variable. La utilització de vidres *plaqués* és generalitzada i els ploms que es conserven de l'època són irregulars.

Les vidrieres fan aproximadament 9,20 m. d'alt per 2,20 m. d'ample i són formades per tres llancetes amb doble trencallum i traceries superiors disposades dins l'arc ogival rebaixat de la finestra.

Els vitralls del deambulatori tenen tots per base la figura d'un sant sota dosseret. Aquesta representació ocupa més d'un plafó de la llanceta central i per damunt seu s'aixeca la part arquitectònica composta per un arc d'ogiva (I b) o trilobat (a la resta), fistonat, amb gablet de rampants amb frondes, roseta central i magolla i floró superior. Des d'aquí s'enlairen unes columnes, entre les quals es desenvolupen dos pisos de torres i columnes i ornamentació arquitectònica.

A la mateixa llanceta, damunt del conjunt arquitectònic (I b, N III b i S III b), se situa un plafó en el qual es disposa una escena o símbol relacionat amb el sant o amb l'adscripció del vitrall. Entorn seu la resta són plafons heràldics i decoratius.

Els elements arquitectònics són representats sense perspectiva, amb bona força plàstica i cromàtica, i responen als models típics del s. XIV. Trobem exemples com aquests a molts vitralls i obres artístiques d'altres menes i és molt semblant al model de la taula de vitraller de Girona i al que ens ofereixen els vitralls de la zona del presbiteri d'aquesta Seu¹⁰.

Tots els personatges són representats a primer pla, no hi ha referències a l'espai ni a la profunditat o volum de les figures. El volum és només lleugerament indicat en algun punt de la vestimenta o en alguna lleugera ombra dels rostres. La línia i el moviment són les principals característiques de les figures, que procedeixen d'idèntics models formals, fins al punt de poder assegurar que alguns podrien tenir no només la mateixa cronologia o taller, sinó fins i tot els mateixos cartrons. És el cas dels vitralls de St. Pere i de St. Joan, amb unes arquitectures idèntiques, amb iguals motius decoratius i heràldics i amb unes imatges centrals que semblen sortides del mateix cartró, només girat i afegint-hi els atributs específics de St. Pere, a l'un, i de St. Joan, a l'altre. Només els símbols del gall i de l'àguila són, forçosament, diferents, però encara aquí la coincidència formal i tècnica és total¹¹.

En relació amb aquests, la imatge principal del vitrall de St. Esteve presenta poques diferències, centrades sobretot en la vestimenta que disminueix l'efecte de moviment general de la figura. Però els trets de la cara i el conjunt arquitectònic són pràcticament els mateixos.

¹⁰ Vegeu VILA-GRAU, Joan. *El vitrall gòtic a Catalunya. Descoberta de la taula de vitraller de Girona*. Barcelona: Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 1985 i AINAUD DE LASARTE, Joan (dir.). *Els vitralls de la Catedral de Girona*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1987 (C.V.M.A., Espanya 7, Catalunya 2).

¹¹ Avui s'observa alguna incongruència en la col·locació dels plafons de la llanceta central de la vidriera de St. Joan, deguda a una desafortunada restauració d'aquest segle. Les fotografies d'arxiu de principi de segle (Institut Amatller d'Art Hispànic) ens mostren una distribució diferent de l'actual.

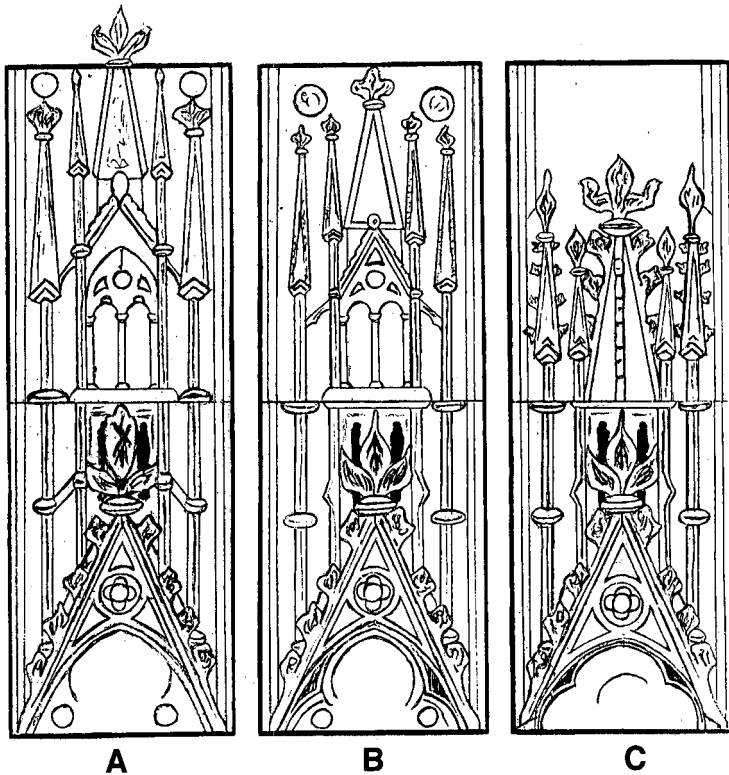

Fig. 4. Vidriera de St. Joan, ca. 1350. Catedral de Barcelona 920 x 220 cm. (Dibuix dels ploms).

A) De la vidriera de la Sta. Creu i de Sta. Eulàlia (Ib).

B) De les vidrieres de St. Pere (NIIb), St. Joan (SIIb), St. Esteve (NIIIb) i St. Nicolau (SIIIb). Les dues primeres sense arbotants.

C) De la vidriera de St. Miquel (SIVb).

La vidriera de St. Nicolau, malgrat la frontalitat de la imatge central i les refetes posteriors que ha sofert, segueix també el mateix esquema facial i arquitectònic.

La vidriera de la Sta. Creu i de Sta. Eulàlia té en canvi més similituds amb les tres anteriors en els plafons figurats, mentre que les arquitectures presenten alguns canvis interessants. Entre d'altres cal comptar-hi la inexistència d'arcs trilobats: aquí hi ha ogivals senzills, que podrien parlar-nos (si bé no forçosament) d'una cronologia una mica anterior. En aquest cas, podria ser el primer dels vitralls del deambulatori i el que serviria de model a tots els altres.

La de St. Miquel, molt refeta, mostra diferències més grans: tot i que l'arrencada de les arquitectures és la mateixa, aviat aquestes canvien i apareixen models d'època una mica posteriors. Però això no sembla de l'original, sinó degut a una refeta que fins i tot podem datar a final del segle passat, com a manufactura de la casa Amigó, per comparació amb altres obres d'aquest taller¹².

¹² Vegeu, per exemple, els campers darrera dels àngels de les vidrieres laterals de la capella de St. Esteve (S III a), o els de les dues grans del tram de la sagristia (S i N VI b), totes dels Amigó.

Documentalment, hem de situar la data d'aquests vitralls, com a màxim d'aviat, entorn de 1335, un cop acabat l'absis, i com a màxim de tard, el 1385, quan els nostres documents comencen a enregistrar altres realitzacions de caire ben diferent. L'observació de les obres sembla corroborar aquesta hipòtesi, i de fet, si recorrem als períodes que Joan Vila-Grau ha establert a partir de l'estudi d'altres vidrieres d'edificis catalans, veurem que aquests vitralls s'acomoden només en part al primer dels grups que ell explica i que correspon a la primera meitat del s. XIV¹³. El segon dels seus grups (segona meitat del s. XIV) es correspon perfectament amb els vitralls de Sant Andreu i de Sant Antoni. En relació al conjunt de vidrieres del presbiteri de la Seu de Girona, que és d'aquest primer grup, cal assenyalar la correspondència en les decoracions i arquitectures, però tenen una major rigidesa en els gestos i uns trets facials més forçats. Els de Barcelona contenen unes imatges més riques en moviment, i la grisalla que dissenya els rostres ens mostra un dibuix molt més fi. Els gestos dels personatges dels vitralls barcelonins són més similars als del grup següent, tot i que tècnicament són diferents. Els ritmes ondulants dels cossos ens apropen a la pintura franco-gòtica catalana, però amb una major finor de dibuix. La dicotomia estilística que es produeix en aquests moments entre el món de la pintura (immers en l'italogòtic) i el de la vitralleria (d'influències franceses) no ens ha d'estranyar, ja que la tècnica del vitrall té allí els seus màxims exponents i és exportada tot sovint. Fins i tot podem suposar que els mestres que elaboraren els nostres vitralls procedien de França o de més al nord d'Europa, com tots els mestres de vidrieres que treballaran a la Seu fins al darrer quart del XV¹⁴. Si es miren altres realitzacions d'aquesta època fetes a Catalunya, es troba que els mestres de vidrieres coneguts són també de procedència estrangera. Si s'observen les imatges del C.V.M.A. del nord dels Pirineus, es troben força concomitancies entre les nostres figures i les d'alguns dels vitralls d'aquelles zones¹⁵.

D'aquesta manera, els paral·lelismes entre aquestes obres i les que es produeixen a mitjan del segle XIV, i una mica abans, al nord del Principat, i igualment certes similituds amb la pintura dels principis del gòtic, però amb una superior naturalitat en les formes i una major riquesa ornamental i figurativa, configura aquestes vidrieres com un pas intermedi entre l'anomenat estil franco-gòtic o gòtic lineal i l'estil l'internacional.

¹³ "Girona, clau de volta per a l'estudi del vitrall gòtic". A: *Revista de Girona*. 1985, nº 113, pàg. 360-363. És un estil arcaic, lineal, de dibuix simple, amb faccions enèrgiques, ulls molt oberts, actituds estàtiques (que a la Seu no ho són gaire), imatges entre arquitectures planes, sense perspectiva, peces de vidre petites, vidre gruixut, colors potents, cromatisme intens i lluminós de tots els colors, grisalla espessa, posada amb pinzell amb força gruix.

¹⁴ La documentació del segle XV, molt més rica que l'anterior, ens aporta els noms de diversos mestres de vidrieres i, fins al darrer quart de la centúria, tots provenen de més enllà dels Pirineus: Nicolau de Maraia, Cristòfol Alemany, Joan Appar i el seu deixeble Galter, Martí Vergay, Terri de Metz, noms ja coneguts a altres edificis i a la mateixa Seu. Gil Fontanet és el primer mestre de vidrieres d'origen català i comença les seves feines a la Seu l'any 1477, iniciant una nissaga que treballarà a la Catedral de forma continuada durant girebé un segle.

¹⁵ Els apòstols St. Joan i St. Pau datats entorn 1390-1400 d'Erfurt (Alemanya) recorden el St. Joan de la Seu de Barcelona. Moltes vidrieres del XIV Catedral de Wells tenen un dossieret quasi igual. Hi ha molts paral·lelismes de tipus arquitectònic, de color i de forma de les figures amb els vitralls del Musée de l'Ouvre Notre-Dame procedents de Strasbourg, i, en fi, de molts vitralls que se situen entre la primera meitat del segle XIII fins la segona meitat del XIV, els primers més estàtics, els últims amb una major quantitat de groc de plata.

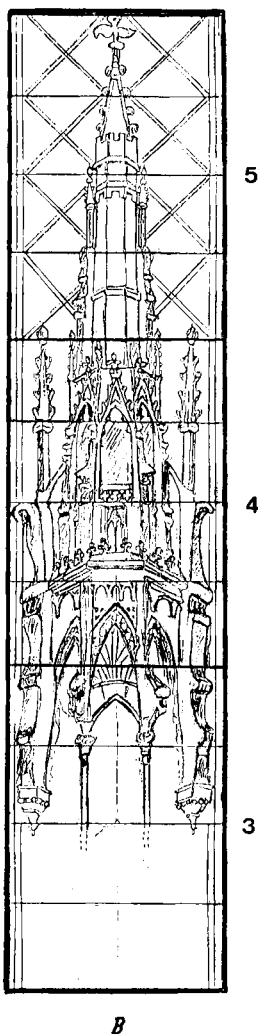

Fig. 5. Reconstrucció del dosseret de la vidriera de St. Silvestre (NIVb). Platons 3 al 5 b. Any 1386.

Vidrieres rodones

Un segon conjunt interessant de vidrieres gòtiques de la Seu barcelonina, el conformen cinc de les dinou rosasses de sobre el trifori, totes situades a la zona absidal (S i N III, N IV, V i VI-VIIc).

Aquestes rosasses remarquen el cercle central del rodó, resultant així una composició geomètrica que gira entorn d'una rodona central amb un motiu principal i sis de més petits, repetits i tancats dintre els arcs dels lòbuls. Entorn seu les formes trilobades solen contenir també formes geomètriques, estrellades o florals, en alguns casos repetides i en altres no.

Els motius representats són generalment senzills dissenys geomètrics d'inspiració vegetal, floral o estrellada, d'alta creativitat i que segueixen una estricta simetria radial.

Tècnicament, hi ha una gran profusió de vidres de gresol pintats amb grisalla i una bona quantitat de vidres plaqués. No hi ha aplicació tècnica del groc de plata. Els colors són, com en les altres obres d'aquests moments, força pujats de to.

Aquest grup és encara més difícil de delimitar cronològicament que l'anterior, tot i que cal incloure'l en les primeres realitzacions del s. XIV a la Seu, i potser caldrà també considerar-lo fet abans dels anys 50. Les raons d'atribuir aquesta cronologia es basen sobretot en els paral·lelismes tècnics i estilístics amb els vitralls del deambulatori: utilització de gran quantitat de grisalla, inexistència de groc de plata, colors vius..., mentre les restes documentals són, en aquest sentit, totalment nul·les¹⁶.

Les altres rosasses de l'absis són molt diferents d'aquestes. Tenen tons suaus, pastel i sense grisalla, que podrien mantenir part del disseny originari d'època gòtica però que han perdut tots els vidres i per tant les evidències tècniques que podrien ajudar a situar-les.

¹⁶ Als llibres de l'Obra de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona hi ha un bon seguit de notícies de rosasses a partir de 1385, amb l'especificació de la construcció d'algunes per part de Nicolau de Maraia (17-I-1405, II-1405, 14-VII-1407, IX-1407...) i d'altres per Terri de Metz (IV-1462). Les poques obres de les quals els documents especifiquen la situació exacta ja són de la nau i han desaparegut. De les més antigues no hi ha cap notícia clara.

Les tres últimes vidrieres del deambulatori

Les tres últimes vidrieres que ens queden per tractar foren construïdes entre el final del segle XIV i els primeres anys del segle XV. El volum documental que s'hi refereix és molt desigual: són documentades la de St. Silvestre, col·locada al seu lloc l'any 1385, i la de St. Antoni, construïda pel francès Nicolau de Maraia entre 1405-07 i que té un complet conjunt documental sobre el procés d'instal·lació a la Seu i sobre els pagaments fets al mestre de vidrieres. La tercera és la de St. Andreu, que no és esmentada a cap dels documents consultats.

Els finestrals segueixen les mateixes formes que els centrals del deambulatori. El vitrall de St. Silvestre hi coincideix també en proporcions. Els altres dos, en canvi, allarguen la dimensió vertical dels plafons en guanyar alçada. El sant representat al centre de la vidriera és el mateix a qui era dedicada la capella sota seu.

En tots tres casos es tracta de composicions que parteixen d'una llanceta central amb figuració i de dues laterals decoratives. El vitrall de St. Silvestre respon, en les seves llancetes laterals, a la mateixa decoració que el de davant seu, el de St. Miquel, amb els caps d'àngel aquí convertits en sants, bisbes i cardenals¹⁷. Els altres dos, enfrontats, tenen la mateixa decoració vegetal. Segueixen així l'esquema de parelles ja comentat per al grup anterior.

Les imatges principals es troben també sota dosserets, però aquests ja no responen a les típiques arquitectures del XIV, sinó que són conjunts de marbre que, si bé són gòtics, han complicat força la seva estructura i recorden les realitzacions dels retaules fets a partir de l'últim terç del segle XV.

Agermanen també els tres vitralls les dimensions dels vidres i els seus colors. Les peces vidrades són força irregulars i si bé existeixen algunes que ens recorden les de les vidrieres anteriors (plafons geomètrics i vegetals, i campers decorats), altres ens mostren la coneixença tècnica suficient per fer possibles peces de vidre de mesures força més grans (plafons figurats de les llancetes centrals dels tres vitralls). Els colors s'han aclarit, el vidre plaqué s'ha estès i proporciona tonalitats intermèdies força interessants (sobretot els morats i rosats), i el groc de plata marca esclatant la seva presència, tot mostrant canvis de color en una sola peça i combinant-se magistralment amb la grisalla.

L'escassa bibliografia que s'ha atrevit a dir quelcom sobre la vidriera de St. Silvestre la situa a principi del segle XVI¹⁸, però en canvi la documentació explica la seva col·locació a la Seu l'any 1386¹⁹, i l'estudi detallat de l'obra ens fa pensar que en

¹⁷ Avui els plafons es troben invertits, mirant cap a l'exterior en comptes de fer-ho cap a l'interior del vitrall, tal com apareix a les fotografies d'arxiu de principi de segle (I.A.A.H.).

¹⁸ AINAUD DE LASARTE et al. (1947, pàg. 55 veg. n. 2), GARRIGA, Joaquim. *L'època del Renaixement*, s. XVI. Barcelona: Ed. 62, 1986, pàg. 217-218. (Història de l'Art Català IV).

¹⁹ A.C.B. Llibre de l'Obra 1385-87, fol. 52 v.: 5-V-1386, 53 r.: 12-V-1386, i 58: 7-VII-1386. Però no coneixem el nom de l'artífex, ni el taller. Les despeses anotades es refereixen a la col·locació de les bastides. Ignorem també qui pagà l'obra, tot i que l'escut de la vidriera (d'or amb un mont floronat de gules i al peu faixes onades de plata i atzur) sembla correspondre a la família Ses Comes.

bona part podria correspondre perfectament al final del segle XIV²⁰. La composició no s'allunya de les vidrieres del primer període i el dibuix del camper darrera del sant té antecedents en diverses obres nòrdiques. Els caps, col·locats de tres quarts, tenen uns rostres força característics: els ulls contornejats marquen les parpelles a la part superior i les ulleres a la inferior, mentre que a l'interior es dibuixa la pupila fosca -que mira de reüll- i la línia de l'extrem de l'iris; els llavis són gruixuts i de poca longitud i dibuixen un doble arc; els cabells i les celles són invariablement arrißats.

Però cal assenyalar que hi ha marcades diferències entre les figures dels plafons més alts (7A i C) i la resta dels caps. Tot i respondre totes a uns mateixos esquema i treball, les figures més altes resulten més arcaïtzants, d'un treball més descurat i amb menys tractament volumètric. Els altres caps són fortament enfosquits a les galtes, ulls, nas i laterals del front, per donar la impressió d'un marcat volum. Les faccions i la vestimenta són també força diferents. Sembla el resultat de la intervenció de diferents mans, d'un treball de taller en el qual el mestre o els operaris més acurats realitzarien les feines més visibles, mentre les més allunyades a l'espectador rebrien una menor atenció²¹.

Les arquitectures damunt St. Silvestre, molt més complexes que al període anterior, mantenen esquemes plenament gòtics. Mostren intents perspectius i força problemes en la seva execució, que acosta i allunya els elements de forma força estranya, fenomen que, d'altra banda, es dona a molts altres exemples de pintura i vitrall del moment. Uns certs intents perspectius hi ha també al terra i al banc on seu Crist, amb una certa influència deguda a l'acostament que Catalunya ha fet durant els anys precedents a l'estil italo-gòtic en pintura: en els motius del seient, sobre columnes i disposat en profunditat. El terra, amb un punt de vista elevat, és paral·lel als intents espacials dels dos vitralls del tombant de segle (N i S V b).

Estem així dins d'un estil gòtic amb trets del corrent italianitzant, però amb una tècnica vidrada superior a la que es localitza a la península veïna; possiblement degut a la combinació entre un dissenyador amb influències italianitzants i un taller de vitrall força experimentat en les tècniques del nord, que aplica per primer cop a la Seu la tècnica del groc de plata.

Les altres dues obres d'aquest període coincideixen amb aquesta en els fets tècnics, però difereixen essencialment en els formals. La volumetria dels rostres no existeix i el veritable protagonista és, al costat de la suavització cromàtica, un delicat dibuix que ens recorda l'elegància dels millors mestres pictòrics del gòtic internacional.

---

²⁰ Part de la vidriera ha estat refeta, la imatge central té moltes parts noves i molts dels caps són moderns: alguns són còpies dels que hi havia abans o d'altres de la mateixa vidriera.

²¹ Això també ha estat observat per Joan Vila-Grau a les rosasses de Tarragona. És ell mateix l'encarregat del C.V.M.A. per a l'estudi de l'estat de conservació, i per a la catalogació de les obres vidrades de la Seu de Barcelona. També ho ha estat dels tres volums ja publicats, que corresponen a l'església de Sta. M^a del Mar (1985), a la Catedral de Girona i a l'església dels Sts. Just i Pastor de Barcelona (1987), i a Stes. Creus i a la Catedral de Tarragona (1992).

La vidriera de Sant Antoni fou encarregada el mes de juny de 1405 i els pagaments per material i per feines van d'aquesta data fins a l'agost de 1407²². Per desgràcia, és la pitjor conservada de les vidrieres que hem estudiat: té una gran abundor de tapaforats i s'hi conserven molts pocs fragments que es puguin considerar clarament de l'època de la seva realització. La composició de la llanceta central és mig perduda, el sant principal té gairebé totes les peces reposades (moltes reaprofitades d'obres anteriors), les arquitectures són molt fragmentàries i desordenades, els dissenys vegetals de les llancetes laterals han estat geometritzats i regularitzats. Romanen només petites porcions de l'episodi de les temptacions, mentre que la representació dels donants (un dels quals sembla portar una vidriera a la mà) és més una probabilitat que la clara realitat²³. Malgrat això, hi ha alguns fragments on són apreciables uns trets característics a les mans (amb els dits molt separats), una gran finor en el treball de la grisalla i un sistema d'aplicació del groc de plata d'una precisió total en la seva combinació amb la grisalla, que posen en contacte directe aquesta obra amb la de Sant Andreu (fins i tot tenen alguns dissenys idèntics, com els dels estels dels trilobats de les traceries)²⁴.

La vidriera de Sant Andreu, en canvi, mostra una bona conservació, però està mancada del conjunt documental de l'anterior. El donant de l'obra fou possiblement el bisbe Armengol, l'escut del qual sembla ser el que apareix als plafons inferiors²⁵.

És molt interessant la composició de la llanceta central d'aquesta vidriera, que ha perdut la típica compartimentació en registres per intentar un conjunt més unitari i que

---

²² 1-VI-1405 carta de comanda amb l'època de Nicolau de Maraia per les 50 lliures que el difunt canonge Antoni Fornells li havia donat i que eren part de les 100 promeses (A.C.B. Notaria Capitalar. Gabriel Canyelles: man. 1405). La vidriera ha de ser acabada abans del següent Carnestoltes. 9-VI cobra part del material (vidre blanc). I-1406 preparació de les bastides per posar a lloc el vitrall. 15-VI Maraia cobra per plom i estany. L'estiu de 1407 s'està treballant en la capa metàl·lica de protecció. Els pagaments al mestre de vidrieres per aquest vitrall s'aniran succeint entre el desembre de 1405 i el juny de l'any següent, fins arribar a 37 ll. 8 s. 12 d. més. Pel juny de 1407 rep 1 ll. 17 s., part de les 100 ll. que se li havien promès per la vidriera de sobre la porta de la sagristia, que hem de suposar que és la mateixa de la que estem parlant, ja que a aquest document l'acompanya un albarà en un paper solt fet de mà de Nicolau de Maraia i on es diu que ha rebut la quantitat esmentada per la vidriera de sobre la capella de Sant Antoni. Maraia rep finalment el mateix mes, un pagament de gràcia fet pels obrers de la Seu que en realitat venen a completar, aproximadament, amb 4 ll. 8 s., les 100 lliures promeses (A.C.B. Llibre de l'Obra 1405-07: fols 49, 50 r., 82 v.; 1407-09, vol 3, fols. 4, 5, 6, 9 i 10).

²³ Hi ha documentades als Llibres de l'Obra de l'A.C.B. un seguit de notícies sobre reparacions generals de les vidrieres de l'absis, que degueren afectar la de St. Antoni (1462, 1538, 1542, 1557, 1580, 1679, 1878, 1895). L'any 1735 Francesc Saladriga realitzà també una reparació d'aquesta vidriera (A.C.B. Ll. O. Docs. diversos: Caixa 1731-45, bloc 1734-36, compte 19), possible conseqüència de les destrosses sofertes el dia 11-IX-1717 per l'ona expansiva de l'esclat del polvorí de les hortes de St. Pau (A.C.B. Exemplària V, fol. 200./ FÀBREGA I GRAU, Àngel. *La vida quotidiana a la Catedral de Barcelona en el declinar del Renaixement. Any 1580*. Barcelona: A.C.B., 1978, pàg. 55. (Publicacions Sèrie III: Monografies).

²⁴ Aquesta possible correspondència fou suggerida per Joan Vila-Grau arran de l'observació directa de les obres, i és un possible camí a seguir per establir els trets definidors de l'obra de Maraia, que serà necessari comprovar quan les obres de Sta. Mª de Cervera es puguin veure més de prop.

²⁵ Escuts faixats de plata i atzur que se suposen corresponents al bisbe Armengol. Si fos així, el vitrall es podria situar entorn de 1398-1408, cosa que encaixa perfectament amb la tècnica i l'estil que mostra, coetani al vitrall de St. Antoni, amb el qual té moltes característiques comunes.

parla de l'acurada elegància d'un mestre que configura un interessant espai ascendent²⁶. L'expressivitat de les línies és ben palesa a les dues llancetes laterals, sobretot si les comparem amb les de la vidriera de St. Antoni: a totes dues se segueix la mateixa estructura, però a l'última és molt més lineal i ha perdut tota la gràcia del moviment de la primera, molt millor conservada²⁷.

En tota la vidriera de Sant Andreu l'aplicació tècnica del groc de plata és magistral. Dipositat amb gran precisió i combinat amb la grisalla, contribueix a dibuixar les formes i a donar uns lleugers volums. Aquesta precisió tècnica té els millors exemples a algunes de les zones de les arquitectures (plafons 2, 4 i 5B) i en les peces que contenen les cares dels personatges. És força interessant admirar el cap del sant principal (3B), amb uns acuradíssims treballs de grisalla i de groc de plata que marquen uns rinxolats cabells castanys sobre un nimbe compost de raigs procedents del cap. També és força interessant el treball conjunt realitzat al dosser entre els dos sants (3 i 4B), on apareixen dos àngels nus que aguanten unes llances que serveixen de pal per a unes banderoles que volen al vent.

Ja apuntàvem més amunt la possible correspondència entre l'autoria d'aquesta obra i la de Sant Antoni, i de fet, si es recerquen per les nostres terres altres exemples formalment similars s'haurà de recórrer a les vidrieres de l'absis i a la rosassa de sobre la porta nord de l'església de Sta. Maria de Cervera. Encara s'hi conserva, si bé de forma força parcial, part del treball de Nicolau de Maraia i s'hi troben alguns detalls paral·lels als realitzats a la vidriera de St. Andreu. Es pot remarcar l'excel·lent cap barbut a l'esquerra de Jesús, al St. Sopar de la vidriera al nord de la central de l'absis (N II c, plafó 3, sobre el St. Cristòfol d'època posterior), i alguns dels personatges conservats a la rosassa com el St. Pau o el St. Jaume; tots ells tenen molts elements comuns amb la figura del St. Andreu de la Seu de Barcelona.

Aquests fets ens fan parlar de la possible atribució de la vidriera de Sant Andreu al mateix Nicolau de Maraia, tot i les diferències de composició generals, que d'altra banda es donen també entre el conjunt de Cervera i el vitrall de St. Antoni, documentats de l'esmentat vitraller francès.

Per últim, cal dir que possiblement haurem de considerar el vitrall de St. Andreu com la més delicada de les obres de vitralleria gòtica de la Seu, i potser de tot Catalunya, i la millor conservada del canvi de segle. És un reflex d'allò que en el seu temps fou l'impressionant conjunt vidrat de la Catedral de Barcelona, i que encara avui, quasi sis-cents anys més tard, manté part de la seva lluentor.

S. Cañellas

²⁶ Els sants representats aquí són: sant Andreu (a sota) i sant Llorens (a sobre). Cap d'ells no es troba emmarcat i els separen petits conjunts arquitectònics. Entre les arquitectures apareixen figures d'àngels i alguns animals. Cal destacar d'entre els conjunts decoratius, per la curiositat iconogràfica que suposa, l'aparició d'uns àngels abanderats nus i asexuals.

²⁷ Cal advertir que aquest tipus decoratiu no és nou i que es troben exemples paral·lels des de ben antic. Amb una certa reminiscència oriental, aquestes formes apareixen a l'art occidental generalment com vorades, i com a tals s'apliquen a sepulcres o a retaules.

RESUMEN

En el ábside de la Catedral de Barcelona se conservan tres interesantes conjuntos góticos de vidrieras: a) las seis centrales del deambulatorio son ejemplos de un franco-gótico avanzado, con elegantes figuras lineales y arquitecturas típicas del s. XIV; b) cinco de los rosetones conservan vidrios y trabajo en grisalla del momento gótico; c) las otras tres del deambulatorio son ya de finales del XIV y principios del XV. La de San Silvestre, que tiene influencias italianas, fue colocada en 1386 y es la primera de la Catedral en que se aplica el amarillo de plata. La de San Antonio (1405-07), muy mal conservada, es obra de Nicolau de Maraia. La de San Andrés y San Lorenzo, mejor conservada, pero sin datación, es un buen ejemplo del gótico internacional y parece tener muchos elementos en común con la anterior, hasta el punto de poder hablar de la posible correspondencia en su autoría.

ABSTRACT

In the apse of the Cathedral of Barcelona there are three interesting sets of Gothic stained-glass windows: a) the six central ones in the apse are examples of advanced Franco-gothic, with elegant stylish figures and characteristic 14th. c. architecture; b) five of the rose windows preserve their stained-glass and grisille work from the Gothic period; c) the three remaining stained-glass windows in the apse date from the end of 14th. c. or beginning of the 15th. c. Saint Silvester's window, which illustrates Italian influences, and was installed in 1386, is the first in the Cathedral to use yellow silver stain. Saint Anthony's window (1405-07), which is in a bad state of preservation, is the work of Nicolau de Maraya. Saint Andrew's and Saint Laurence's window is better preserved but cannot be dated accurately. It is a good example of international Gothic and seem to have a number of elements in common with Saint Anthony's window, suggesting that they are the work of the same artist.